

Verslag bijeenkomst BPIKA 16 april 2020

Link deelname	Plenair + A-sessies	B-sessies
9.15	Online inloop met eigen koffie of thee	
9.30 - 9.45	Start Plenair: doel en programma <i>Teun Terpstra en Jean-Marie Buijs (HZ)</i>	
9.45-10.30	1A Living labs en ClimateCafe <i>Presentatie: Rick Heikoop (HR) en Floris Boogaard (Hanze)</i>	1B Living Lab vergelijkingskader <i>Presentatie: Peter van der Maas (VHL)</i>
10:45-11:30	2A Meten van microklimaat <i>Presentatie: Hanze, Allard Roest</i>	2B Belevingsonderzoek extreem weer <i>Presentatie: Teun Terpstra (HZ)</i>
11:30-12:00	Plenaire reflectie	

Sessie 1A

- Zijn er ook mogelijkheden voor bewoners om online mee te doen?
 - Ja, op de HZ werken nu bv studenten Communicatie aan een advies voor online participatie;
 - Belevingsonderzoek staat online en kan worden gedeeld dmv sociale media op wijkniveau. Ook voorbeeld online enquête afstudeerder Reyeroord
 - Alternatief voor studenten: meten/analyseren van verharding (en groen) met inzet van luchtfoto's en dat valideren in het veld (dus met beperkte interactie). Zie voorbeeld Rheden: <http://arcg.is/1WKuTC>
 - In Groningen werkt men aan opdracht voor kinderen van de basisschool voor observaties in ons living lab. Mooie kans om fysieke (GIS) analyses te valideren!
- Zijn de lessen die zover geleerd zijn niet te gebruiken om mensen nu te activeren? Nu werkt iedereen in de tuin of op het balkon. Er komt een nationaal reclame filmpje binnenkort tijdens ster reclames om mensen te stimuleren de tuin te vergroenen.
 - Dit is zeker interessant als mogelijke uitkomst van het project. Zie ook presentatie van het belevingsonderzoek. We zijn nu hiermee aan het experimenteren en leren.
 - Vanuit Leeuwarden wordt een ervaring gedeeld over het activeren bij een nieuwbouw plan. Men heeft aspirant kopers gevraagd in hoeverre zij bereid zijn op eigen terrein klimaatadaptieve elementen mee te nemen. Reacties zijn positief. We zijn bezig om een project op te zetten met de hele keten (gemeente, ontwikkelaar, makelaar, installateur, hovenier en koper). Vanuit Hanze is interesse voor met afstudeerders Vastgoed en makelaardij die kijken naar de rol van projectontwikkelaars bij klimaatadaptatie.
 - Een link naar de Alliantie financiële prikkels voor klimaatadaptatie is ook nuttig. Er zijn nu 4 pilots en binnenkort worden er nog 5 nieuwe bekend gemaakt.
- Is er een verbinding vanuit dit project met Operatie Steenbreek?
 - Ja, dit staat op ons netvlies. We merken bij diverse gemeenten dat men nog zoekende is hoe dit effectief in te zetten. Respons blijkt vaak laag (o.a. bevestigd vanuit Middelburg en Leeuwarden). Meer inzicht in de beleving van klimaatadaptatie door inwoners en door te vragen naar beweegredenen voor inrichting van tuinen, willen we hier aan bij dragen.

- Welke klimaatdreigingen zijn het meest urgent bij de 11 living labs wanneer je de stresstesten bekijkt van de verschillende gebieden (met klimaateffectatlas)? Speelt dat ook een rol bij benadering bewoners, bijv. nadruk op wateroverlast?
 - Door studenten zijn diverse analyses gemaakt, onder andere met de klimaateffectatlas. We zien per wijk verschillen tussen de klimaateffecten. We zien ook verschillen in de beleving, zowel bij de professionals en bij de bewoners (zie ook belevingsonderzoek). Over wateroverlast is het meeste bekend bij zowel gemeenten als inwoners. Bij inwoners zijn er echter wel zorgen over hitte.
 - Vanuit de expertgroep wordt gedeeld dat we in Zwolle naast hitte ook veel vragen krijgen over wind! Valwinden, crosswinden, sterk wisselende windrichtingen. Vooral kinderen hebben hier last van bij het passeren van bruggen.
- Het vierde onderwerp binnen klimaatadaptatie (waterveiligheid) wordt niet besproken. In Dordrecht ervaart men dat het heel lastig is om dit tegelijkertijd met de andere onderwerpen te bespreken, maar apart als onderwerp kan het wel om het bewustzijn te verhogen en handelingsperspectief te delen. Zijn er plannen om waterveiligheid in de toekomst nog mee te nemen binnen de living labs?
 - Er is bewust gekozen om te richten op hitte, droogte en wateroverlast. Gevolgen van overstromingen horen ook bij klimaatadaptatie, maar de impact ligt op een groter schaalniveau. Dit onderzoek focust op het microniveau in stedelijk gebied. In sommige living labs kan mogelijk wel een koppeling worden gemaakt met waterveiligheid, bijvoorbeeld als er andere projecten spelen op dit gebied. Binnen het project echter niet.
 - Ook vanuit gemeenten wordt aangevuld dat met waterveiligheid de scope te groot zou worden voor dit project.

Sessie 2A

- Wordt door jullie ook gebruik gemaakt van het LoRa netwerk (Internet of Things)?
 - Er gebeurt al veel online als dataverzameling en ontsluiting van de verworven data. Op het moment wordt data verzonden op elke minuut, een mogelijke beperking van LoRa kan zijn dat slechts per 5 minuten data kan worden verzonden.
 - Een deel waarbij data van fietssensors (door studenten gemaakte sensor) wordt ontsloten gebeurt via 5G.
 - In een ander project wordt samen met het waterschap data van metingen via 5G verzonden.
- Het valt op dat de hand Kestrel meter wel veel afwijkt van het weerstation. Heeft dit invloed op het totaal of wordt dit gecorrigeerd?
 - Dat klopt in de getoonde weergave was dit niet gecorrigeerd en voor het vervolg wordt hier rekening mee gehouden. Een afwijking moet worden weergegeven in vorm van bandbreedte. In afgelopen fase van het onderzoek gaat de focus uit naar het uitzoeken en werkend krijgen van systemen.
- In Vredenhof-Zuid is de populatie relatief oud, er staat een groot bejaardenhuis. Is de binnen meter nog in beeld om binnenshuis de temperatuur te meten?
 - Ja, we willen graag de temperatuur meten binnen het zorg complex met behulp van de organisatie en/of de bewoners. Dit gaan we de komende weken ontwikkelen en contact zoeken met de zorgorganisatie.

- Betrokkenheid en inzet van bewoners vergroten / starten is een belangrijke pijler in het onderzoek. Bewoners helpen bij de situatie schets van de wijken, wat voor plannen worden gemaakt voor de wijken en bij metingen.
- In deze tijden zijn droogtewandelingen mogelijk ook interessant, het tekort aan regen speelt op het moment en de droogte loopt verder op. In samenwerking met TNO / RIVM worden sensoren ontwikkeld die gebruikt worden voor monitoring van droogte, via droogtewandelingen in Dordrecht. Imec sensoren worden hiervoor gebruikt.
- Experiment HabiSense kan inzicht geven in luchtkwaliteit / temperatuur door app.
- Afstemming met DPRA project Monitoring van Klimaatmaatregelen in Gelderland kan goede inzichten opleveren.

Sessie 1B

- Hebben jullie ook inzicht in waarom mensen niet willen/kunnen meedoen. Hoe kunnen er drempels worden weggenomen?
 - Inzicht in motivaties wordt ook onderzocht via interviews en visuele onderzoeksmethodes (VPA)
- Onderscheiden jullie pro-actieve participatie van re-actieve participatie?
 - BPIKA gaat vooral over pro-actieve participatie
- Maak je onderscheid tussen huur en koopsector?
 - Ja, dit onderscheid wordt in het belevingsonderzoek gemaakt, evenals in climatecafé analyses.
- Op wijkniveau is het zinvol om klimaatadaptatie te vertalen naar leefbaarheid voor de inwoners en te verbinden met gezondheid
 - Leefbaarheid heeft ook gezondheids-en economische aspecten dus ook ander belanghebbenden die kunnen meehelpen.
 - GGD en lokale EZ in inner circle meenemen? GGD is ook relevant voor verdrinkingsgevaar oevers.
 - In Middelburg is het idee om juist ook 'zorg' mee te nemen (zorginstellingen, ouderen en kinderen, GGD). Peter van der maas: verzorgingshuizen zijn in beeld bij meerdere LL's.
 - In Dordrecht werken aan de groenblauwe opgave, waarin we klimaatadaptatie / leefbaarheid en biodiversiteit koppelen.
 - Franse stad Nantes geeft goed voorbeeld voor samenwerking tussen diverse diensten van belang, groenvoorziening, gezondheid enz.
- Koppeling met energietransitie:
 - Er is een duidelijk wijkgerichte aanpak gaande op gebied van Energietransitie.
 - In Reyeroord, Rotterdam zijn we erg druk bezig met het koppelen van de energietransitie, klimaatadaptatie en leefbaarheid
 - Peter van der Maas: ook de koppeling met de energietransitie wordt verkend in meerdere LL's.
- Tips profielen inwoners
 - Maak gebruik van 8 betrokkenheidsprofielen. <http://citizens.nl/betrokkenheidsprofielen-citizensmodel/>
 - <https://onswaterleefstijlvinder.nl/> Dit initiatief van ONS water, deelt bewoners in op basis van persoonlijkheidsprofielen/betrokkenheid. Die kan je vervolgens gebruiken voor de communicatie met de bewoners om betrokkenheid te vergroten.

Sessie 2B

Wat noemen mensen zoal onder hinder / ongemak? En onder gezondheidsklachten?

- In de survey zaten een aantal open vragen die nog geanalyseerd moeten worden. Verder gaan we aanvullend onderzoek doen, bijvoorbeeld door interviews en workshops.
- Bij de Effectiviteit van maatregelen valt het op dat de hoogst scorende maatregelen zijn 'buiten het eigen bezit'.
 - Vooral maatregelen op wijkniveau, maar ook het zelf vervangen van tegels voor groen in de tuin, score hoog. Welke onderliggende factoren precies bijdragen aan de gepercipieerde effectiviteit is niet onderzocht en uit de verzamelde gegevens niet helemaal duidelijk.
- Wat wij bij de gemeente Rotterdam veel horen is dat bewoners zeker aan de slag willen met klimaatadaptatie. Zij wachten echter vaak op de expertise / hulp van de gemeente voordat zij zelf aan de slag gaan.
- Dus als je communiceert over de risico's, altijd ook communiceren over wat er al wordt gedaan vanuit de gemeente.
- Ook interessant om te onderzoeken of financiële prikkels kunnen bijdragen aan het stimuleren van bewoners (en bedrijven) om klimaatadaptatie maatregelen te nemen. Bijv. subsidie of minder belasting betalen. Zie 4 pilots die al lopen, er komen binnenkort 5 pilots bij. Zie www.ruimtelijkeadaptatie.nl
- Klinkt wel alsof een bewonersinitiatief kan helpen om bewoners die niet zo handelingsbekwaam zijn te ontzorgen?
 - Gepercipieerd gebrek aan sociaal kapitaal in de wijk speelde inderdaad een belangrijke rol. Wanneer bewoners het sociaal kapitaal in de wijk hoger inschatten staan ze ook positiever tegenover een door de wijk geleid initiatief voor vergroenen. Het vergroten van het sociaal kapitaal is juist van belang voor mensen die zichzelf minder handelingsbekwaam achten.
- Ook relevant om verband te leggen met City Deal Klimaatadaptatie, werkgroep Maatschappij in beweging. De contactpersoon kan ik doorgeven.
 - Dat is zeker interessant. We ontvangen de gegevens graag.

Afsluiting

Reflectie door Paul van Eijk (voorzitter expertgroep, strategisch adviseur / programmamanager Waterschap Vallei en Veluwe)

Zinvol en relevant onderzoek wat hier gebeurd. Er wordt in de praktijk veel over het participatieprocessen gedacht, daarbij wordt het doel en de inhoud vaak wel uit het oog verloren. Wat dit project bijzonder maakt is de verbinding tussen inhoud en proces, tussen het vraagstuk van klimaatadaptatie en proces van participatie. Het is goed om dat nog meer te benadrukken. We hebben in de voorbereiding en presentaties vier interessante stukken gezien. Deze zijn nog wel wisselend in de kwaliteit. Ook de samenhang heeft nog meer duiding nodig, hier kan een goede theoretische basis bij helpen. Paul biedt aan hier nog graag een keer met expertgroep en de onderzoekers over in gesprek te gaan.

1B Living Lab vergelijkingskader. Goed dat er een vergelijkingskader is om de living labs te vergelijken. In het living lab kader komen voor Paul een aantal uitdagingen naar voren. Je moet soms ook de vraag durven stellen of je in iedere wijk 'bewustwording en participatie op gebied van klimaatadaptatie' wel moet willen? Immers, niet iedere wijk is hetzelfde. Bijvoorbeeld, hoe ga je om

met wijken met een lage sociaal-economische status, hoe vind je het haakje voor klimaatadaptatie? En hoe kunnen wijkinitiatieven slim aanhaken bij stedelijke ontwikkelingsplannen?

2B Belevingsonderzoek. In het belevingsonderzoek heeft Paul een aantal interessante trends gezien. Er zijn ook nog veel vragen, zoals kun je gedrag beïnvloeden door participatie? Het zijn interessante afwegingen wie wanneer tot actie over gaat. Het is hierin interessant om te kijken welke rol gedragsbeïnvloeding kan spelen. Wanneer is burgerparticipatie geslaagd? De balans tussen draagvlak voor maatregelen en het adaptief maken van de wijkinrichting is lastig. Dit zijn ook relevante ankerpunten voor de living lab vergelijking.

Reflectie A-sessies door Floris Boogaard (Lector Hanze Hogeschool)

1A Climatecafé en living labs. Vanuit alle streken is input gekomen op wat we nog meer kunnen doen:

- Hoe gaan we verder met het project. Online data verzamelen wordt erg belangrijk, maar heeft beperkingen en dat is ook een uitdaging.
- Vaak ligt de focus op wateroverlast, maar ook steeds meer signalen gaan over hitte en droogte. Ook wind- en waterveiligheid komen naar voren als aspecten.
- Ook input van andere projecten over metingen waar we samen met kunnen optrekken.

2A Meten microklimaat. Leuke voorbeelden gezien, met betrokkenheid bewoners. Aandacht besteden aan bewoners blijven betrekken. Betrouwbaarheid en validiteit ook van belang. Ook hier zijn er relevante methoden en netwerken aangedragen om resultaten van Burgerparticipatie in Klimaatadaptatie te vergroten.

Monique Bekkenutte (Koninklijk waternetwerk, lid expertgroep)

Interessant om bij midterm-review betrokken te zijn, dit biedt veel aanknopingspunten. Mogelijk kan het waternetwerk een rol spelen voor de doorwerking van het project.

- Goed om over het project te publiceren in H2O door middel van een vak-artikel en mogelijk journalistieke aandacht.
- Het project is zeker ook interessant voor de werkgroep transitievaardigheden voor complexe opgaven binnen het waternetwerk. Wat is er nodig om met de transities aan de slag te gaan, wat doen we als professionals, wat doet de watersector en hoe betrekken we ook anderen daarbij?
- Voornemen is in het voorjaar 2021 een groot congres of bijeenkomst hierover te organiseren, waar dit project rond burgerparticipatie een rol kan spelen. Ook kunnen we andere bijeenkomsten organiseren.
- We graag mee vorm geven aan de onderzoeksresultaten en de continuïteit hierin.
- Ook goed om de H2O nieuwsbrief in de gaten te houden.
- Denk aan KNW scriptieprijs voor bijvoorbeeld studenten die aan dit project werken.

Afsluiting Teun Terpstra

- We gaan graag met de expertgroep verder in gesprek, zoals aangeboden door Paul van Eijk.
- In het najaar willen wij graag verdere resultaten presenteren en bespreken met een bredere groep.
- In het voorjaar 2021 willen we graag de eindresultaten presenteren, waarbij we graag de samenwerking met het waternetwerk aangaan zoals door Monique Bekkenutte aangeboden.

Dank aan de moderatoren, presentatoren en uiteraard deelnemers voor de succesvolle bijeenkomst!